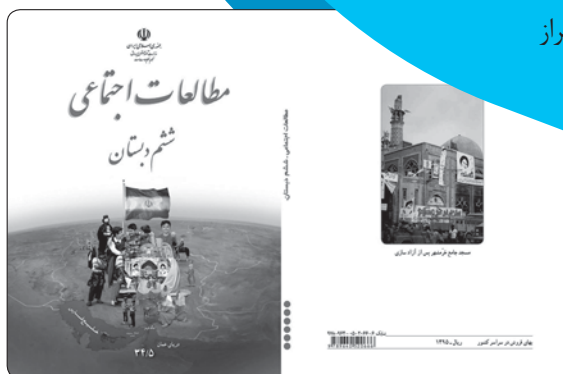

چند فرهنگی در کتاب مطالعات اجتماعی ششم

فلسفه برنامه درسی چند فرهنگی و
میزان انعکاس آن در کتاب‌های درسی

حمیدرضا جوکار

دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه شیراز
معلم پایه ششم شهرستان فیروزآباد

چکیده

پژوهش حاضر به تحلیل محتوای کتاب اجتماعی پایه ششم ابتدایی در سال تحصیلی ۱۳۹۵-۱۳۹۴ در ایران پرداخته است، هدف آن تحلیل محتوای کتاب از بعد توجه به مقوله‌های چند فرهنگی (انعکاس تنوع قومی - نژادی، محیطی، دینی و مذهبی، تعداد ۱۲۵ مورد (معادل ۲۷/۵۹٪) مربوط به سؤال دو (مطالعه فرهنگ‌های دیگر مردم جهان)، تعداد ۴۲ مورد (معادل ۹/۲۷٪) مربوط به سؤال سه (تقویت روحیه تحمل و پذیرش افکار متفاوت) است. همچنین در تحلیل تصاویر تعداد ۵۹ مورد (معادل ۷۱/۸٪) مربوط به سؤال یک، تعداد ۱۶ مورد (معادل ۱۹/۲۷٪) مربوط به سؤال دو، و تعداد ۸ مورد (معادل ۹/۶۳٪) مربوط به سؤال سه است.

کلیدواژه‌ها: فلسفه، تحلیل محتوا، درس اجتماعی، پایه ششم

پژوهش حاضر به تحلیل محتوای کتاب اجتماعی پایه ششم ابتدایی در سال تحصیلی ۱۳۹۵-۱۳۹۴ در ایران پرداخته است، هدف آن تحلیل محتوای کتاب از بعد توجه به مقوله‌های چند فرهنگی (انعکاس تنوع قومی - نژادی، محیطی، دینی و مذهبی، مطالعه فرهنگ‌های دیگر مردم جهان، و تقویت روحیه تحمل و پذیرش افکار متفاوت) بوده است. روش پژوهش کمی و جامعه آماری و نمونه، کتاب اجتماعی پایه ششم در سال تحصیلی ۱۳۹۵-۱۳۹۴ است. ابتدا مؤلفه‌های چند فرهنگی انتخاب شدند و پس از فیش‌برداری، برای تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (جدول، نمودار، فراوانی و...) استفاده شد. با توجه به نتایج موجود فراوانی کل (در تحلیل متن فراوانی ۴۵۳ و در تحلیل تصویر فراوانی

مقدمه

تنوع جز لاینفک مشخصه‌های اساسی جهان امروز و عاملی مؤثر در تعاملات بین فردی و اجتماعی است. اما جامعه جهانی امروز اسیر نگرش‌ها و رفتارهایی توأم با پیشداوری و تبعیض است، غافل از اینکه پیدایش تنوع در جامعه غیرارادی است. از این رو، به جای ستیز و مبارزه با آن، باید به فکر برخورد مؤثر با این پدیده بود. در گذشته‌های نه‌چندان دور، تصور بر این بود که نظام‌های تعلیم و تربیت باید بدون توجه به تنوع و گوناگونی فرهنگ‌ها برنامه‌ریزی کنند. اما امروزه با از میان رفتن مرزها و در نظر گرفتن تأثیر فرهنگ‌ها بر یکدیگر، در امر برنامه‌ریزی و به ویژه در طراحی برنامه درسی به این مهم باید توجه شود. در چنین شرایطی، به‌رغم حضور اقلیت‌های گوناگون در نهاد مدرسه، آموزش و پرورش برای پاسخ‌گویی به چنین نیازی ناگزیر است که به‌تدوین برنامه درسی چند فرهنگی بپردازد [عسگریان، ۱۳۸۵].

رویکرد احترام به تنوع چند فرهنگی، سبب بهبود رشد شناختی فراگیرندگان، افزایش درک نژادی و قومی آن‌ها، تقویت حس اجتماعی و مشارکت مدنی آن‌ها، بهبود حساسیت‌های فرهنگی فراگیرندگان، افزایش عملکرد آن‌ها و بهبود تعامل در کلاس‌های درس می‌شود [لین جینگ، ۲۰۰۷].
درنهایت، تبیین

احترام به تنوع فرهنگی در نظام آموزش عالی می‌تواند زمینه عملکرد بهتری را فراهم آورد [فیسو و کریستین، ۲۰۱۱]. یکی از اهداف عمده برنامه درسی چند فرهنگی کمک به فراگیرندگان در بهره‌گیری عادلانه از دانش و مهارت‌ها، و عملکرد مؤثر در جامعه‌ای متکثر و دارای گروه‌های قومی در زمینه تعامل با دیگر افراد جامعه است [سجادی، ۱۳۸۴].

مسلم است که این آماده‌سازی به فراهم کردن مقدمات و زمینه‌های فرهنگی و آموزشی لازم از طریق نظام‌های آموزشی و برنامه‌های درسی آن نیاز دارد. در واقع پیش‌بینی ساز و کار مناسب به منظور نزدیکی فرهنگ‌ها، ایجاد تفاهم و تعامل میان آن‌ها در جهت هم‌زیستی مسالمت‌آمیز، و رفع سوء تفاهم‌های اجتماعی ضرورت مضاعف می‌یابد. در این راستا، از جمله رسالت‌های اساسی نظام تعلیم و تربیت در جوامع چند فرهنگی، طراحی برنامه درسی حساس به فرهنگ و پاسخ‌گو به ویژگی‌های چند فرهنگی است [صادقی، ۱۳۸۹]. اگر بپذیریم برنامه درسی و آموزشی در هر کشوری باید بازتاب‌دهنده و منعکس‌کننده ویژگی‌ها، مقتضیات و واقعیت‌های اجتماعی و فرهنگی همان کشور باشد، در آن صورت باید بر این نکته تأکید کنیم که چند فرهنگی باید به نحو مقتضی در برنامه‌های درسی نظام آموزشی مورد توجه جدی و عملی قرار بگیرد [امینی، ۱۳۹۱]. بررسی روند آموزش «تعلیمات اجتماعی» در کشورهای گوناگون نشان می‌دهد که این کشورها تغییرات زیادی در سیاست‌گذاری‌های آموزشی در این برنامه درسی انجام داده‌اند [اسکورمن و همکاران، ۲۰۱۰]. در زمینه توجه به مقوله چند فرهنگی در ایران و سایر کشورهای دارای تنوع فرهنگی، تحقیقاتی صورت گرفته‌اند؛ از جمله:

عسگریان (۱۳۸۵) در مقاله‌ای با عنوان «جایگاه فرهنگ‌های قومی در تربیت شهروند» می‌نویسد که در جوامع چند قومیتی مانند ایران، به کارگیری فرهنگ‌های قومی در آموزش رسمی و اشاعه آن از طریق برنامه درسی، زمینه پیوند اقوام و نژادهای جامعه را به وجود می‌آورد و موجبات وحدت بخشی فرهنگی و وحدت ملی را ایجاد می‌کند.

جانسون (۲۰۱۱) در مقاله خود با عنوان «آیا آموزش و پرورش مبتنی بر فرهنگ‌های مختلف باعث بهبود نگرش دانش‌آموزان نسبت به نژادهای گوناگون می‌شود» به این نتیجه رسید که کودکانی که تحت آموزش مبتنی بر فرهنگ‌های متفاوت قرار می‌گیرند، کمتر به خاطر اختلافات و تفاوت‌های نژادی آسیب می‌بینند.

یافته‌های پژوهشی کیونگ چا و هوان هام (۲۰۱۳) با عنوان «آموزش چند فرهنگی به عنوان یک دستور کار سیاست جهانی» نشان دادند، کشورهایی که با جامعه مدنی جهانی ارتباطات بیشتری دارند، به‌طور قابل توجهی بیشتر احتمال دارد که سیاست‌های ملی و استانداردهای برنامه درسی برای آموزش

چند فرهنگی را داشته باشند.

ع^۳ سن فون، نگلین عبدالله و کرسستینا عبدالله (۲۰۱۳) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که معلمان مدارس پیش دبستانی در مالزی درک محدودی از آموزش چند فرهنگی دارند. این پژوهشگران پیشنهاد کردند، روی حمایت معلمان در توسعه بیشتر و درک عمیق تر و انتقادی تر از آموزش چند فرهنگی تمرکز شود.

برای حصول اطمینان بیشتر از مناسب بودن محتوای کتاب‌های درسی و توجه به چند فرهنگی دانش‌آموزان در کتب درسی، به ویژه تعلیمات اجتماعی پایه ششم، ابتدا باید با نگاهی کارشناسانه، نقاط قوت و ضعف آن شناسایی و راهکارهایی در این زمینه ارائه شوند.

در پژوهش حاضر به بررسی محتوای کتاب مطالعات ششم از لحاظ میزان انعکاس مؤلفه چند فرهنگی خواهیم پرداخت.

سؤال اصلی: تأثیر فلسفه برنامه درسی چند فرهنگی در کتاب درسی اجتماعی پایه ششم (انعکاس تنوع قومی - نژادی، محیطی، دینی و مذهبی در برنامه‌های درسی، مطالعه فرهنگ‌های دیگر مردم جهان، و تقویت روحیه تحمل و پذیرش افکار متفاوت) چگونه است؟

مورد بررسی قرار گرفتند و نتایج به دست آمده در جداول مربوطه قرار داده شدند. همچنین این تحقیق از لحاظ هدف از نوع کاربردی و از لحاظ دامنه زمانی مربوط به سال تحصیلی ۱۳۹۴-۱۳۹۵ است.

در تحقیق حاضر کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی در سال تحصیلی ۱۳۹۴-۱۳۹۵ جامعه آماری و نمونه پژوهش بود که مورد بررسی و تحلیل محتوا قرار گرفته است.

یافته‌ها:

سؤال اصلی: تأثیر فلسفه برنامه درسی چند فرهنگی در کتاب درسی اجتماعی پایه ششم (انعکاس تنوع قومی - نژادی، محیطی، دینی و مذهبی در برنامه‌های درسی، مطالعه فرهنگ‌های دیگر مردم جهان، و تقویت روحیه تحمل و پذیرش افکار متفاوت) چگونه است؟

مطالعات نشان می‌دهند که برنامه درسی چند فرهنگی، از یک طرف بر سیاست‌ها و خط مشی‌های کلی و عمومی بر اساس ساحت‌های تعلیم و تربیت عمومی جمهوری اسلامی ایران، و از طرف دیگر، بر روش‌های آموزشی و محتوای درسی دوره‌های گوناگون تحصیلی، می‌تواند اثر گذار باشد.

سؤالات فرعی:

ع^۱ تأثیر فلسفه برنامه درسی چند فرهنگی بر خط و مشی نظام آموزش چیست؟

ع^۲ محتوای کتاب درس اجتماعی پایه ششم ابتدایی (متن و تصویر) از بعد توجه به مقوله چند فرهنگی انعکاس تنوع قومی - نژادی، محیطی، دینی و مذهبی در برنامه‌های درسی چگونه است؟

ع^۳ محتوای کتاب درسی اجتماعی پایه ششم ابتدایی (متن و تصویر) از بعد توجه به مقوله چند فرهنگی مطالعه فرهنگ‌های دیگر مردم جهان چگونه است؟

ع^۴ محتوای کتاب درس اجتماعی پایه ششم ابتدایی (متن و تصویر) از حیث توجه به مقوله چند فرهنگی تقویت روحیه تحمل و پذیرش افکار متفاوت چگونه است؟

روش

تحقیق حاضر توصیفی است و در آن، با جمع‌بندی و یکسان‌سازی فیش‌های جمع‌آوری شده در رابطه با موضوعات اصلی و فرعی بر اساس روش‌های استقرایی و قیاسی، و نیز با بهره‌گیری از دلالت‌های عقلایی و منطقی، به تحلیل محتوای کمی و کیفی کتاب اجتماعی پایه ششم ابتدایی پرداخته شد. با توجه به روش تحلیل محتوا، اعم از کمی و کیفی، واحدهای تحلیل را اعم از واژه «کلمه» یا اصطلاح، موضوع‌ها، شخصیت‌ها یا اسامی، پاراگراف‌ها یا بندها، و مقولات یا مورد، هر کدام در مقولات تعیین شده قبلی دسته‌بندی شدند و نتایج آن‌ها

جدول ۱. اطلاعات و فراوانی کل مقوله‌ها در کتاب اجتماعی ششم مربوط به متن و تصویر

کتاب اجتماعی پایه ششم							
جمع	سؤال ۳ تقویت روحیه تحمل و پذیرش افکار متفاوت		سؤال ۲ مطالعه فرهنگ‌های دیگر مردم جهان		سؤال ۱ انعکاس تنوع قومی - نژادی، محیطی، دینی و مذهبی		فراوانی
	متن	تصویر	متن	تصویر	متن	تصویر	
۸۳	۴۵۳	۸	۴۲	۱۶	۱۲۵	۵۹	۲۸۶
۱۰۰	۱۰۰	۹/۶۳	۹/۲۷	۱۹/۲۷	۲۷/۵۹	۷۱/۰۸	۶۳/۱۳

از داده‌های جدول ۱ در می‌یابیم که در متن کتاب اجتماعی پایه ششم ابتدایی از تعداد ۴۵۳ مورد، معادل ۱۰۰ درصد مقوله موجود در کتاب، تعداد ۲۸۶ مورد (معادل ۶۳/۱۳ درصد) مربوط به سؤال یک (انعکاس تنوع قومی - نژادی، محیطی، دینی و مذهبی)، تعداد ۱۲۵ مورد (معادل ۲۷/۵۹٪) مربوط به سؤال دو (مطالعه فرهنگ‌های دیگر مردم جهان)، و تعداد ۴۲ مورد، (معادل ۹/۲۷٪) مربوط به سؤال سه (تقویت روحیه تحمل و پذیرش افکار متفاوت) است. همچنین، از تعداد ۸۳ مورد، معادل ۱۰۰ درصد تصویرهای موجود در کتاب اجتماعی پایه ششم، تعداد ۵۹ مورد (معادل ۷۱/۰۸٪) مربوط به سؤال یک (انعکاس تنوع قومی - نژادی، محیطی، دینی و مذهبی)، تعداد ۱۶ مورد (معادل ۱۹/۲۷٪) مربوط به سؤال دو (مطالعه فرهنگ‌های دیگر مردم جهان)، تعداد ۸ مورد (معادل ۹/۶۳٪)

مربوط به سؤال سه (تقویت روحیه تحمل و پذیرش افکار متفاوت) است.

تحلیل متن

سؤال یک: محتوای کتاب درس اجتماعی پایه ششم ابتدایی (متن) از بعد توجه به مقوله چندفرهنگی انعکاس تنوع قومی- نژادی، محیطی و دینی و مذهبی در برنامه‌های درسی چگونه است؟

از داده‌های جدول ۲ در می‌یابیم که در پایه ششم ابتدایی در مقوله تنوع قومی- نژادی، محیطی و دینی- مذهبی، از مجموع

جدول ۲. فراوانی و درصد مقوله تنوع قومی- نژادی، محیطی و دینی- مذهبی در متن کتاب		
نام مقوله	فراوانی	درصد نسبت به کل
تنوع قومی- نژادی	۳۳	۱۱/۵۳
تنوع محیطی	۲۵۱	۸۷/۷۶
تنوع دینی و مذهبی	۲	۰/۶۹
جمع کل این مقوله در کتاب	۲۸۶	۱۰۰

۲۸۶ مورد تعداد ۳۳ مورد (معادل ۱۱/۵۳٪) به تنوع قومی- نژادی، ۲۵۱ مورد (معادل ۸۷/۷۶٪) به تنوع محیطی، و ۲ مورد (معادل ۰/۶۹٪) به تنوع دینی- مذهبی اشاره کرده است.

سؤال دو: محتوای کتاب درس اجتماعی پایه ششم ابتدایی (متن) از بعد توجه به مقوله چندفرهنگی مطالعه فرهنگ‌های دیگر مردم جهان چگونه است؟

از داده‌های جدول ۱ در می‌یابیم که در مقوله مطالعه فرهنگ‌های دیگر مردم جهان، از مجموع ۴۵۳ مورد، تعداد ۱۲۵ مورد (معادل ۲۷/۵۹٪) به مقوله مذکور اشاره کرده است.

سؤال سه: محتوای کتاب‌های درس اجتماعی پایه ششم ابتدایی (متن) از بعد توجه به مقوله چندفرهنگی تقویت روحیه تحمل و پذیرش افکار متفاوت چگونه است؟

از داده‌های جدول ۱ در می‌یابیم که در مقوله تقویت روحیه تحمل و پذیرش افکار متفاوت، از مجموع ۴۵۳ مورد، تعداد ۴۲ مورد (معادل ۹/۲۷٪) به مقوله مذکور اشاره کرده است.

تحلیل تصاویر

سؤال یک: محتوای کتاب درس اجتماعی پایه ششم ابتدایی (تصویر) از بعد توجه به مقوله چندفرهنگی انعکاس تنوع قومی- نژادی، محیطی و دینی- مذهبی در برنامه‌های درسی چگونه است؟

از داده‌های جدول ۱ در می‌یابیم که در پایه ششم ابتدایی در مقوله انعکاس تنوع قومی- نژادی، محیطی، دینی و مذهبی، از مجموع ۸۳ مورد، معادل ۱۰۰ درصد تصویر موجود در کتاب، در

۵۹ مورد (معادل ۷۱/۰۸٪) به مقوله مذکور اشاره شده است. **سؤال دو:** محتوای کتاب درس اجتماعی پایه ششم ابتدایی (تصویر) از بعد توجه به مقوله چندفرهنگی مطالعه فرهنگ‌های دیگر مردم جهان چگونه است؟

از داده‌های جدول ۱ در می‌یابیم که در پایه ششم ابتدایی در مقوله مطالعه فرهنگ‌های دیگر مردم جهان، از مجموع ۸۳ مورد، معادل ۱۰۰ درصد تصویر موجود در کتاب، تعداد ۱۶ مورد (معادل ۱۹/۲۷٪) به مقوله مذکور اشاره کرده است.

سؤال سه: محتوای کتاب‌های درس اجتماعی پایه ششم ابتدایی (تصویر) از بعد توجه به مقوله چندفرهنگی تقویت روحیه تحمل و پذیرش افکار متفاوت چگونه است؟

از داده‌های جدول ۱ در می‌یابیم که در پایه ششم ابتدایی در مقوله تقویت روحیه تحمل و پذیرش افکار متفاوت، از مجموع ۸۳ مورد، معادل ۱۰۰ درصد تصویر موجود در کتاب، تعداد ۸ مورد معادل ۹/۶۳٪ به این مقوله اشاره کرده است.

با توجه به تجزیه و تحلیل‌های انجام شده، در می‌یابیم که یافته‌های این پژوهش با یافته‌های عراقیه و همکارانش (۱۳۸۸)، حمیدی زاده (۱۳۹۱)، اصلاتی (۱۳۹۲)، بیگ تگو (۲۰۱۰)، گورسکی (۲۰۱۰) و بنکس (۲۰۱۳)، در دو مقوله: «تنوع قومی- نژادی، محیطی، دینی و مذهبی»، و نیز «مطالعه فرهنگ‌های دیگر مردم جهان» هم‌سو نیست، اما در مقوله «تقویت روحیه تحمل و پذیرش افکار متفاوت»، در تحلیل تصاویر هم‌سوست.

نتیجه‌گیری

مطالعات نشان می‌دهند که برنامه درسی چندفرهنگی از یک طرف می‌تواند بر سیاست‌ها و خط مشی‌های کلی و عمومی بر اساس ساحت‌های تعلیم و تربیت عمومی جمهوری اسلامی ایران، و از طرف دیگر نیز بر روش‌های آموزشی و محتوای درسی دوره‌های متفاوت تحصیلی اثرگذار باشد، به گونه‌ای که فراگیرندگان با فرهنگ‌های مختلف که گاه متضاد با فرهنگ قومی و محلشان است، آشنا می‌شوند، و هنر بهزیستی مسالمت‌آمیز در آن‌ها پرورش می‌یابد و در نهایت به‌عنوان شهروندان نقاد

متولیان تدوین کتاب‌های درسی با اضافه کردن فیلم‌های آموزشی، تصاویر و... زمینه ایجاد روحیه همدلی و همزیستی را در دانش‌آموزان به‌وجود آورند.
 که میزان توجه به مقوله‌های چند فرهنگی را در سایر کتاب‌های دوره ابتدایی بررسی کنند.

9. Lin, jing (2007) Love, peace and wisdom in Education: Transforming Education for peace, Marvard Education Review: Academic research library.
 10. Feyisa, D. & Kirstin, F. (2011) Raising The Achievement of Portuguese pupil in British school: A case study of good practice. Available at <http://www.eric.ed.gov>.
 11. Schoorman, Dilys & Bogotch, Ira (2010). Conceptualisation of multicultural education among teachers: Implications for practice in universities and schools. Journal of Teaching and Teacher Education. 26. 1041-1048.
 12. Johnson, o. (2011) Dose multicultural education improve student racial attitudes? Journal of studies, 42(8), 1252-1274.
 13. San Phoon, Hooi & Ng Lee Yen Abdullah, Melissa. Christina Abdullah, Anna. (2013) Unveiling Malaysian Preschool Teachers Perceptions and Attitudes in Multicultural Early Childhood Education, the Asia- Pacific Education Researcher, Volume 22, Issue 4, 427.
 14. Kyung Cha, Yun. Hwan Ham, Seung. (2013). The institutionalization of Multicultural Education as Global Policy Agenda, The Asia- Pacific Education Researcher.
 15. Bic Ngo (2010). Doing " Diversity" at Dynamic High: Problems and Possibilities of Multicultural Education in Practice. Education and Urban Society, 42(4). 473-495.
 16. Gorski, Paul C. (2010) Multicultural Education for equity in our schools: A working definition. Available at <http://www.Edchange.org/multicultural/initial.htm>.
 17. Banks (2013) Define Multicultural Education. Available at <http://www.Ncerl.org>.

منابع

۱. عسگریان، مصطفی (۱۳۸۵). جایگاه فرهنگ‌های قومی در تربیت شهروند، مؤسسه پژوهشی و برنامه‌ریزی درسی و نوآوری‌های آموزشی. تهران.
 ۲. سجادی، سید مهدی (۱۳۸۴). کثرت‌گرایی فرهنگی، هویت و تعلیم و تربیت (تبیین و ارزیابی)، اندیشه‌های نوین تربیتی.
 ۳. صادقی، علیرضا (۱۳۸۹). «بررسی سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران بر اساس رویکرد آموزش چند فرهنگی». فصل‌نامه مطالعات برنامه درسی. شماره ۱۸.
 ۴. امینی، محمد (۱۳۹۱). «تبیین برنامه درسی چند فرهنگی و چگونگی اجرای آن در نظام برنامه‌ریزی درسی ایران». فصل‌نامه مطالعات برنامه درسی. سال ۷. شماره ۲۶.
 ۵. عراقیه، علیرضا؛ فتحی واجارگاه، کورش؛ فروغ ابری، احمد علی؛ فاضلی، نعمت‌الله (۱۳۸۸). «تلفیق راهبردی مناسب برای تدوین برنامه درسی چند فرهنگی». فصل‌نامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی. دوره ۲. شماره‌های ۱ و ۲.
 ۶. حمیدی‌زاده، کتابون (۱۳۹۱). بررسی جایگاه برنامه درسی چند فرهنگی در کتاب‌های درسی (ادبیات، تاریخ و تعلیمات اجتماعی) دوره راهنمایی سال تحصیلی ۹۱-۱۳۹۰. اولین همایش ملی آموزش و پرورش چند فرهنگی. ارومیه.
 ۷. اصلاقی، بابرام (۱۳۹۲). تبیین جایگاه هویت قومی در کتاب درسی تعلیمات اجتماعی دوره‌های ابتدایی و راهنمایی. همایش قومیت و فرهنگ ایران اسلامی. دانشگاه شهید مدنی آذربایجان. تبریز.
 ۸. سجادی، نرگس و همکاران (۱۳۹۰). تحلیل فلسفه‌های تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران از منظر مفهوم تفکر در تعلیم و تربیت در ایران و نسبت آن با فلسفه‌های جدید تعلیم و تربیت. ارائه شده در دومین همایش سالانه انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران، دانشگاه تربیت معلم، تهران.

و آزاد در جامعه چند فرهنگی توان رفتارهای مشارکتی و مسالمت‌آمیز را با دیگران خواهند داشت [سجادی، ۱۳۹۰].
 در جامعه چند فرهنگی مانند ایران که دارای نظام آموزشی متمرکز است، آموزش مسائل چند فرهنگی باید جزئی از رویکرد آموزش عمومی باشد و به ایجاد آگاهی و هوشیاری در خصوص مخاطرات و نتایج نامطلوب تعصبات قومی - نژادی، دینی و مذهبی بپردازد. با توجه به اهمیت موضوع، باید تلاش‌ها و اقدامات گسترده‌ای در این زمینه از سوی نهادها و سازمان‌های ملی و بین‌المللی صورت گیرد. از این رو با مورد تأکید قرار دادن یکی از مهم‌ترین عناصر آموزش و پرورش، یعنی کتاب‌های درسی، کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم را از بعد توجه به مقوله‌های چند فرهنگی (انعکاس تنوع قومی - نژادی، محیطی، دینی و مذهبی در برنامه‌های درسی، مطالعه فرهنگ‌های دیگر مردم جهان و تقویت روحیه پذیرش افکار متفاوت) تجزیه و تحلیل کردیم و کوشیدیم نقاط ضعف آن را مشخص سازیم. نتایج این تجزیه و تحلیل نشان داد که در متن کتاب در ۴۵۳ مورد در میان تصویرهای کتاب در ۸۳ مورد به مقوله چند فرهنگی توجه شده است، با توجه به این فراوانی اندک، توجه بیشتر به مقوله‌های مطالعه فرهنگ‌های دیگر مردم جهان و تقویت روحیه تحمل و پذیرش افکار متفاوت در کتاب مطالعات اجتماعی ششم دبستان ضروری است که متصدیان آموزشی کشور به تمامی مقوله‌های چند فرهنگی توجه کنند و مفاهیم مرتبط را در کتاب‌های درسی بگنجانند.
 با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهادات زیر به عنوان بخشی از اساسی‌ترین پیشنهادات پژوهش مطرح می‌شوند:

● در کتاب‌های درسی به جای الگوهای فرهنگی سنتی یکسان، الگوی آموزش شهروند چند فرهنگی را به دانش‌آموزان عرضه کنند.

● با در نظر گرفتن مراحل رشد و تکوین کودک، برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی باید ضمن آشنایی دقیق با این مراحل، مفاهیم چند فرهنگی را با توجه به سطح رشدی دانش‌آموزان در کتاب‌های رده‌های سنی متفاوت بگنجانند.

● ترویج و گسترش فرهنگ صلح و همزیستی به‌عنوان یکی از اهداف حیطة عاطفی تمام کتاب‌های درسی در نظر گرفته شود، در این راستا لازم است

